

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 13 (26)

Суми – 2018

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2018.i13.p107>

ПРОКУРОР У СПЕЦІАЛЬНОМУ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ (IN ABSENTIA)

*Лапкін Андрій Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
судоустрою та прокурорської діяльності,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

У статті розглядається участь прокурора у здійсненні спеціального досудового розслідування. Метою статті є визначення ролі прокурора у досудовому розслідуванні *in absentia*, а також розробка пропозицій щодо підвищення ефективності його діяльності.

Досліджено особливості участі прокурора у спеціальному досудовому розслідуванні у таких трьох аспектах: (1) ініціювання спеціального досудового розслідування (шляхом звернення до слідчого судді з відповідним клопотанням або погодження клопотання слідчого та відстоюванні його перед слідчим суддею); (2) процесуальне керівництво таким досудовим розслідуванням (яке покладає на прокурора додаткові зобов'язання щодо забезпечення прав підозрюваного, зокрема в аспекті його інформування про хід досудового розслідування та забезпечення права на захист); (3) прийняття рішення про закінчення спеціального досудового розслідування (передбачає направлення прокурором до суду разом із обвинувальним актом клопотання про здійснення стосовно обвинуваченого спеціального судового провадження).

Аргументовано пропозицію щодо надання прокуророві виключного права ініціювати здійснення спеціального досудового розслідування. Встановлено, що це повноваження є дискреційним. Прокурор використовує його лише в тому випадку, коли дійде до висновку, що доцільним є здійснення досудового розслідування за відсутності підозрюваного, а не його зупинення.

Детально проаналізовано діяльність прокурора при вирішенні питання про ініціювання спеціального досудового розслідування. Доведено, що при цьому прокурор має забезпечити обґрунтованість, доцільність та своєчасність, а також належне процесуальне оформлення рішення про ініціювання здійснення спеціального досудового розслідування.

Ключові слова: прокурор, кримінальне провадження *in absentia*, спеціальне досудове розслідування, слідчий суддя, заочне кримінальне провадження.

Lapkin A.V. The prosecutor in special pre-judicial investigation (in absentia). In article the participation of the prosecutor in implementation of special pre-judicial investigation is considered. The purpose of article is definition of a role of the prosecutor in preliminary investigation in *absentia* and also development of offers on increase in efficiency of its activity.

Features of participation of the prosecutor in special pre-judicial investigation in the following three aspects are investigated: (1) initiation of special pre-judicial investigation (by the address to the investigatory judge with the petition or coordination of the petition of the inspector and his upholding before the investigatory judge); (2) the procedural management of such pre-judicial investigation (which assigns to the prosecutor additional obligations on ensuring the rights of the suspect, in particular in aspect of its informing on a course of pre-judicial investigation and ensuring the right to protection); (3) making decision on the completion of special pre-judicial investigation (provides the direction the prosecutor in court together with the indictment of the petition for carrying out concerning accused special judicial production).

The offer on granting to the prosecutor of an exclusive right is given reason to initiate implementation of special pre-judicial investigation. It is established that this power is discretionary. The prosecutor uses it only in that case when he comes to a conclusion that implementation of pre-judicial investigation in the absence of the suspect, but not his stay is expedient.

Activity of the prosecutor is in detail analysed at the solution of a question on initiation of special pre-judicial investigation. It is proved that thus the prosecutor should provide validity, expediency and timeliness, and also appropriate procedural registration of the decision on initiation of special pre-judicial investigation.

Key words: prosecutor, criminal proceedings of in absentia, special pre-judicial investigation, investigatory judge, correspondence criminal proceedings.

Постановка проблеми. Серед особливих порядків кримінального провадження особливої уваги заслуговує спеціальне досудове розслідування (in absentia), запроваджене у вітчизняний кримінальний процес у 2014 р. Ключову роль у здійсненні кримінального провадження in absentia відіграє прокурор, що зумовлює актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням спеціального (заочного) кримінального провадження приділяли увагу такі вітчизняні учені, як І. В. Гловюк, Г. В. Матвієвська, О. О. Нагорнюк-Данилюк, Р. Г. Песцов, В. О. Попелюшко, О. Ю. Татаров, В. М. Трофименко, О. Г. Шило, С. Л. Шаренко, Д. М. Шишман та ін. На сьогодні у науковій юридичній літературі ця проблематика є достатньо розробленою. Однак, бракує наукових досліджень, предметно присвячених участі прокурора у такому провадженні.

Метою цієї наукової статті є визначення ролі прокурора у спеціальному досудовому розслідуванні (in absentia), а також розробка пропозицій щодо підвищення ефективності його діяльності у цьому провадженні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На стадії досудового розслідування роль прокурора у кримінальному провадженні in absentia виявляється у таких трьох аспектах: ініціювання спеціального досудового розслідування; процесуальне керівництво таким досудовим розслідуванням; прийняття рішення про закінчення спеціального досудового розслідування.

Виходячи із положень Гл. 24-1 КПК України, спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді на підставі відповідного клопотання сторони обвинувачення. На наш погляд, у цьому випадку має місце здійснення попереднього судового контролю за законністю вчинення процесуальних дій, виключна роль прокурора у якому полягає в наступному: прокурор вирішує питання про внесення клопотання на розгляд слідчого судді, визначає межі його розгляду, підтримує клопотання перед слідчим суддею і наглядає за законністю виконання

прийнятого слідчим суддею з цього питання рішення [1].

Роль прокурора в ініціюванні спеціального досудового розслідування виявляється передусім в тому, що він є суб'єктом, уповноваженим звернутися до слідчого судді з клопотанням про здійснення такого розслідування. Поряд з прокурором таке право має і слідчий, проте останній здійснює це за погодженням з прокурором. Таким чином, прокурор ініціює розглядуване питання у двох формах: (1) шляхом особистого звернення до слідчого судді з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування; (2) шляхом погодження клопотання, складеного слідчим. В будь-якому разі, відповідне питання може бути ініційоване лише за волевиявленням прокурора.

При цьому слід відмітити, що надання слідчому цього повноваження відповідає загальному порядку звернення сторони обвинувачення з клопотаннями до слідчого судді (більшість цих клопотань подаються прокурором або слідчим за погодженням з прокурором). У таких випадках має місце «кількохступенева» конструкція прийняття рішення: спершу воно ініціюється органом досудового розслідування, потім приймається прокурором, після чого, у визначених законом випадках, вноситься на розгляд суду [2]. Проте, на наш погляд, надання права внесення клопотань про здійснення спеціального досудового розслідування слідчим уявляється невинуватим. По-перше, це рішення позначається на всьому порядку здійснення подальшого досудового розслідування, а не стосується тільки якогось окремого питання. З цієї точки зору повну процесуальну відповідальність за нього повинен брати на себе прокурор як процесуальний керівник досудового розслідування. По-друге, воно передбачає істотне обмеження низки засад кримінального провадження (забезпечення права на захист, доступу до правосуддя, змагальності та ін.), безпосередню відповідальність за додержання яких закон покладає саме на прокурора. По-третє, практика застосування спеціального досудового

розслідування в Україні не є поширеною, зокрема за 11 місяців 2018 р. із загальної кількості 480 545 облікованих кримінальних проваджень спеціальне досудове розслідування проводилося лише у 18 із них [3]. Отже, особисте звернення до слідчих суддів з такими клопотаннями не перевантажить процесуальних керівників, тому видається виправданим і доцільним.

При вирішенні питання про ініціювання спеціального досудового розслідування прокурор повинен забезпечити його обґрунтованість, доцільність та своєчасність, а також належне процесуальне оформлення. Так, Обґрунтованість ініціювання спеціального досудового розслідування передбачає встановлення прокурором та доведення перед судом наявності підстав для здійснення спеціального досудового розслідування. Вказівку на ці підстави містять ч. 2 ст. 297-1 та ч. 1 ст. 297-4 КПК України. На підставі системного аналізу положень цих статей, С. Л. Шаренко та О. Г. Шило визначають такі необхідні для проведення спеціального досудового розслідування умови: 1) кримінальне провадження має здійснюватися у зв'язку зі злочином, вчиненим повнолітньою особою, яка переховується від органів досудового слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності; 2) такий підозрюваний має бути оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук; 3) підозра має бути пред'явлена про вчинення одного зі злочинів, передбачених у ч. 2 ст. 297–1 КПК України [4].

На наш погляд, підстави для здійснення спеціального досудового розслідування можна поділити на дві групи: матеріальні та процесуальні. Перша з них передбачає, що таке розслідування може здійснюватися лише: 1) у кримінальних провадженнях стосовно визначеної у ч. 2 ст. 297-1 КПК України категорії злочинів; 2) стосовно особи, яка досягла повноліття. До процесуальних підстав належать: 1) наявність підозри особи у вчиненні якогось із цих злочинів; 2) переховування підозрюваного від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності (більш точним видається формулювання ч. 5 ст. 139 КПК України як неприбуття підозрюваним на виклик слідчого, прокурора без поважної причини більш як два рази); 3) оголошення підозрюваного у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Доцільність ініціювання спеціального досудового розслідування визначається потребою досягнення мети останнього, якою є забезпечення невідворотності покарання у випадках, коли підозрюваний, знаходячись поза межами України, переховується від органів слідства та суду, ухиляючись від кримінальної відповідальності.

Норми КПК України, регламентуючи повноваження слідчого, прокурора ініціювати спеціальне досудове розслідування, визначають його як «право», а не «обов'язок». З огляду на це, вказане повноваження можна вважати дискреційним, і використовує його прокурор лише в тому випадку, коли на підставі фактичних обставин кримінального провадження і свого внутрішнього переконання дійде до висновку, що доцільним є здійснення досудового розслідування за відсутності підозрюваного, а не зупинення досудового розслідування.

У науковій юридичній літературі зауважується, що викладені у Гл. 24–1 КПК України правила не визначають строк, протягом якого слідчий або прокурор повинні ініціювати перед слідчим суддею питання про здійснення спеціального досудового розслідування [5]. Отже, у цій ситуації прокурор повинен керуватися засадою розумних строків кримінального провадження. Тож, розглядаючи питання про своєчасність такого ініціювання, прокурор повинен виходити із необхідності забезпечити оптимальне співвідношення між якнайбільш раннім його здійсненням (оскільки запізніле вирішення цього питання веде до відстрочки притягнення особи до кримінальної відповідальності, відшкодування заподіяної злочином шкоди, втрати доказової бази та інших негативних наслідків) та встановленням достатніх для прийняття цього рішення підстав (підтвердження яких потребує певного часу, наприклад, оголошення підозрюваного у міжнародний розшук).

Визначаючи момент, з якого можливе ініціювання спеціального досудового розслідування, необхідно враховувати, що воно не може проводитися до моменту оголошення підозрюваного у міждержавний або міжнародний розшук. При визначенні своєчасності останнього прокуророві необхідно керуватися ст. 281 КПК України та звернути увагу на таку ситуацію визнання особи підозрюваним, встановлену ч. 1 ст. 42 КПК України, коли щодо особи складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, оскільки невстановлення місцезнаходження особи створює передумови для оголошення її у розшук. В цьому випадку момент ініціювання спеціального досудового розслідування може бути максимально наближеним до моменту набуття особою статусу підозрюваного у відповідному кримінальному провадженні.

Належне процесуальне оформлення ініціювання спеціального досудового розслідування передбачає складення і направлення на розгляд слідчого судді відповідного клопотання, вимоги до якого передбачені ст. 297-2 КПК України. У цьому клопотанні прокурор, слідчий мають викласти підстави для здійснення спеціального досудового розслідування, а також підтверджуючі їх обставини.

Під час вирішення слідчим суддею питання про здійснення спеціального досудового розслідування прокурор зобов'язаний підтримувати перед ним відповідне клопотання та сприяти у з'ясуванні обставин кримінального провадження, заслуховуванні будь-якого свідка чи дослідженні будь-яких матеріалів, що мають значення для вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування, а також довести перед слідчим суддею наявність достатніх доказів для підозри особи, щодо якої подано клопотання, у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 297-2 КПК України).

У разі прийняття слідчим суддею рішення про здійснення спеціального досудового розслідування процесуальне керівництво ним здійснюється прокурором у загальному порядку. Разом з тим, здійснення кримінального провадження за правилами *in absentia* покладає на прокурора додаткові зобов'язання щодо захисту прав підозрюваного, оскільки згідно із ч. 2 ст. 7 КПК України, він зобов'язаний використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав підозрюваного (зокрема, прав на захист, на доступ до правосуддя, таємницю спілкування, невтручання у приватне життя) у разі здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного.

Особливу увагу при цьому прокурор має звертати на забезпечення належного інформування підозрюваного про хід спеціального досудового розслідування. На підставі аналізу ст. 297-5 КПК України, можна виділити такі обов'язкові форми інформування: (1) направлення підозрюваному повісток про виклик за останнім відомим місцем його проживання чи перебування; (2) публікація цих повісток в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування; (3) направлення захиснику копій процесуальних документів, що підлягають врученню підозрюваному.

Не менш важливим є забезпечення прокурором права підозрюваного на захист, адже особливістю заочного кримінального провадження є можливість підозрюваного реалізувати своє право на захист тільки опосередковано, дистанційно, через свого

захисника [6]. При цьому прокурор має забезпечити виконання вимог п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України, згідно з якими обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування, забезпечується з моменту прийняття відповідного процесуального рішення, і у разі, якщо захисник не бере участі у відповідному кримінальному провадженні, прокурор згідно із положеннями ст. 49 КПК України повинен забезпечити його участь шляхом винесення відповідної постанови.

Визначаючи роль прокурора на етапі закінчення спеціального досудового розслідування, варто звернути увагу на те, що ані Гл. 24-1 КПК України, ані Гл. 24 «Закінчення досудового розслідування. Продовження строку досудового розслідування» КПК України не передбачають особливостей закінчення спеціального досудового розслідування (за винятком звільнення прокурора від обов'язку надати підозрюваному під розписку копію обвинувального акта та копію реєстру матеріалів досудового розслідування згідно із ст. 293 КПК України). Поряд з цим, абз. 2 ч. 3 ст. 323 КПК України, закріплюючи наслідки неявки у судові засідання обвинуваченого, передбачає, що за наявності відповідних обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого. Таким чином, закінчення спеціального досудового розслідування має відбуватися в особливій процесуальній формі: направлення прокурором до суду обвинувального акта разом із клопотанням про здійснення спеціального судового провадження стосовно обвинуваченого та супровідними матеріалами. Закон не встановлює вимог до змісту відповідного клопотання, однак, на наш погляд, воно повинно містити всі ті самі складові, що і клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування (ст. 297-2 КПК України), про яке мова йшла вище, за винятком переліку свідків, допитувати яких у підготовчому судовому засіданні суд не має повноважень. Підстави для закінчення досудового розслідування у такій особливій формі є аналогічними підставам ініціювання спеціального досудового розслідування, дослідженим нами вище, і мають отримати достатнє відображення й обґрунтування у відповідному клопотанні.

Висновки. Прокурор відіграє ключову роль у здійсненні спеціального досудового розслідування, яка виявляється у таких аспектах: ініціювання спеціального досудового розслідування (шляхом

звернення до слідчого судді з відповідним клопотанням або погодження клопотання слідчого); процесуальне керівництво таким досудовим розслідуванням (яке покладає на прокурора додаткові зобов'язання щодо забезпечення прав підозрюваного, зокрема на захист та на інформування про хід досудового розслідування); прийняття рішення про закінчення спеціального досудового розслідування (передбачає направлення прокурором до суду разом із обвинувальним актом клопотання про здійснення стосовно обвинуваченого спеціального судового провадження).

Література :

1. Лапкін А. В. Проблеми взаємодії прокурора і слідчого судді у кримінальному провадженні. Вісн. Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. 2013. Вип. 2 (63). С. 255-265.
2. Марчук Н. В. Організаційно-правові основи діяльності прокурора у досудовому кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2012. 244 с.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 р. URL : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 10.12.2018).
4. Шаренко С., Шило О. Спеціальне досудове розслідування і судове провадження: проблемні питання правового регулювання. Право України. 2015. № 7. С. 58–65.
5. Шевчишен А. В. Поняття спеціального досудового розслідування (*in absentia*) та його функціональне призначення у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 2. С. 125-134.
6. Захарченко О. В. Деякі аспекти заочного судового провадження у кримінальному процесі України. Право і суспільство. 2015. №. 2. С. 264-268.